

Piispainkokouksen vastaus kirkolliskokouksen pyyntöön

Kirkolliskokous päätti täysistunnossaan 18.5.2018, että edustaja-aloite 1/2017 kirkon avioliittokäsityksen laajentamiseksi jätetään raukeamaan. Samalla kirkolliskokous päätti pyytää piispainkokousta edistämään kunnioittavaa keskustelua ja edelleen selvittämään vaihtoehtoja avioliittokäsityksestä vallitsevan erimielisyyden ratkaisemiseksi. Asiaa on valmisteltu piispojen yhteisissä neuvotteluissa.

Ykseys, kunnioittava keskustelu ja kysymys avioliitosta kietoutuvat yhteen

Ykseys, kunnioittava keskustelu ja kysymys avioliitosta nivoutuvat oleellisesti toisiinsa. Tässä asiakirjassa teemoja tarkastellaan paitsi omina kokonaisuuksinaan myös toisiinsa liittyneinä. Tämä teemojen yhteys ilmenee selvästi myös kirkolliskokouksen pyynnössä piispainkokoukselle. Siinä kysymys samaa sukupuolta olevien parien kirkollisesta vihkimisestä nähdään syynä sille, että asiaa on tarkasteltava myös ykseyden ja sitä rakentavan kunnioittavan keskustelun valossa.

Kirkolliskokoukselle annettavan vastauksen valmistelussa tavoitteena on ollut etsiä ymmärrystä, joka toisaalta ottaisi huomioon kirkossa vaikuttavat erilaiset näkökannat ja toisaalta antaisi aineksia sille, millä tavalla ykseys kirkossa voisi erimielisyyksienkin keskellä toteutua. Toimiminen kirkon ykseyttä vaalien on oleellista erityisesti silloin, kun esillä on mielipiteitä voimakkaasti jakava asia. Vastuu on kaikilla kirkollisilla päätöksentekoaikoina ja päättäjillä sekä kirkon jäsenillä, jotka vaikuttavat päättäjien valintaan.

Ykseys on kirkolle ja kristityille sekä lahja että tehtävä. Kirkon ykseyden lahjaluonne rakentuu sen varaan, että kaikki kastetut kristityt elävät yhteydessä Kristukseen – ja Kristuksen kautta yhteydessä toinen toisiinsa. Kristuksen kautta rakentuva ykseys ei siis ole valinta, vaan todellisuus, jonka Jumala lahjoittaa kirkolle Pyhässä Hengessä. Kasteen sakramentti luo kristittyjen ykseyden, ehtoollisen sakramentti vahvistaa ja ilmaisee sitä.

Kirkon ykseys on näin ollen ensisijaisesti Jumalan teko ja lahja kirkolle. Ykseys ei kuitenkaan ole ainoastaan kirkolle annettu lahja, vaan sen rakentaminen ja ylläpitäminen ovat myös kristityille ja kirkolle annettuja tehtäviä. Jeesus itse rukoili ennen kuolemaansa ”että he kaikki olisivat yhtä.” (Joh. 17:21.) Ykseyden on määrä näkyä ja vaikuttaa kirkossa ja sen elämässä, ”jotta maailma uskoisi”. Ykseys on paitsi todistuksen väline myös keskeinen osa kirkon olemusta.

Ykseyden ehto tai tavoite ei ole kirkon jäsenten yhdenmukaisuus, vaan jakaantumisen ja hajaannuksen välttäminen. Siksi kirkon ykseyden ei ole tarkoituskaan perustua täydelliselle samanmielisyydelle, vaan yhteiseen uskoon ja kasteeseen, joka liittää kristityt Kristukseen ja hänen kirkkoonsa. ”Yksi on Herra, yksi usko, yksi kaste!” (EF. 4:5) Kristittyjen yhteys toteutuu moneuden keskellä ja rikastuu erilaisista perinteistä tulevien kristittyjen välisessä aidossa vuorovaikutuksessa. Kirkon ykseys ei voi sulkea sisäänsä kaikkea, mutta ykseyden lahjan vastaanottaminen kutsuu kristittyjä ristiriitojenkin edessä yhteiseen rukoukseen, Jumalan tahdon etsimiseen ja kunnioittavaan vuorovaikutukseen.

Kirkon historia on ykseyden koetteluhistoriaa. Raamatun tekstien ymmärtäminen, erilaiset teologiset ja liturgiset tulkintatraditiot ja kirkon uskon soveltaminen käytännön elämään koettelevat ykseyttä tänäänkin. Etenkin eettisissä ja kristillisistä ihmiskäsityksistä koskevissa kysymyksissä jännitteiset rajalinjat ovat siirtyneet kirkkokuntien väliltä niiden sisälle. Tunnistamme jakautumisen ja epäonnistumisen vaaran myös omassa kirkossamme. Siksi kirkon vastuunkantajien tehtävänä on etsiä avioliittokysymyksessäänkin ratkaisuja, joiden kautta kirkon ykseys voisi erimielisyyksienkin keskellä säilyä.

Kirkon keskeiset parisuhdekannanotot 2000-luvulla

Suomen evankelis-luterilaisen kirkon uskonkäsitykseen perustuva ymmärrys avioliitosta ja seksuaalisuudesta on ilmaistu erityisesti Katekismuksessa (1999) ja Kirkollisten toimitusten kirjassa (2003). Molemmat ovat kirkolliskokouksen määräenemmistöllä hyväksymiä kirkollisia kirjoja. Kirkolliskokous, piispainkokous ja kirkkohallitus ovat ottaneet useasti kantaa avioliittoon, yhdenvertaisuuteen ja samaa sukupuolta olevien parisuhteisiin viimeisen 20 vuoden aikana. Vaikka tässä asiakirjassa ei tarkemmin esitellä aiempia kannanottoja, on tärkeää olla selvillä, että asiaa on käsitelty varsin perusteellisesti kirkossa 2000-luvulla. Keskeisimpiä näistä kannanotoista ovat:

- Kirkkohallituksen lausunto 5.10.1999 Oikeusministeriölle työryhmän ehdotuksesta ”Laki ja samaa sukupuolta olevien parisuhteet”.
- Piispojen lausunto 2001 parisuhdelain hyväksymisen johdosta.
- Kirkolliskokouksen perustevaliokunnan mietintö 3/2003 kahdesta edustaja-aloitteesta parisuhdelain hyväksymisen johdosta.
- Rakkauden lahja. Piispojen puheenvuoro avioliitosta, perheestä ja seksuaalisuudesta 2008.
- Parisuhdelain seuraukset kirkossa. Piispainkokouksen selvitys kirkolliskokoukselle 2010.
- Kirkolliskokouksen perustevaliokunnan mietintö 4/2010 piispainkokouksen selvityksestä Parisuhdelain seuraukset kirkossa.
- Kirkolliskokouksen yleisvaliokunnan mietintö 3/2015 edustaja-aloitteesta 2/2015 ”Uusi avioliittolaki”.
- Piispainkokouksen selonteko avioliittolain muutoksen johdosta 31.8.2016.
- Kirkkohallituksen oikeudellinen selvitys avioliittolain muutoksen vaikutuksista 18.10.2016.
- Kirkolliskokouksen perustevaliokunnan mietintö 1/2018 edustaja-aloitteesta 1/2017 ”Kirkon avioliittokäsityksen laajentaminen”.

Näissä kannanotoissaan kirkko on korostanut erityisesti kahta perusvakaumusta, jokaisen ihmisen luovuttamatonta arvoa sekä avioliittoa naisen ja miehen välisenä. Niissä todetaan, että Jumala on luonut ihmisen mieheksi ja naiseksi ja asettanut avioliiton. Sitoutumiseen ja kunnioitukseen perustuva avioliitto luo turvallisen kasvuympäristön puolisoien väliselle sukupuolielämälle ja lasten kasvulle. Aviopuolisoina kumppanit ovat tasavertaisia. Molempien velvollisuuksiin kuuluu keskinäinen huolenpito ja uskollisuus. Samalla kirkko on näissä kannanotoissaan puolustanut jokaisen ihmisen luovuttamatonta arvoa ja kaikkien yhdenvertaisuutta. Jokainen ihminen on luotu Jumalan kuvaksi. Kristillisen uskon mukaan täysi ihmisyyys ei riipu yhteiskunnallisesta asemasta, saavutuksista eikä sukupuolesta, ei myöskään seksuaalisesta suuntautumisesta tai perhemuodosta. Molempia perusvakaumuksia perustellaan sekä teologisesti että yleisinhimillisesti.

Vuonna 2011 piispainkokous antoi kirkolliskokouksen päätöksen nojalla pastoraalisen ohjeen rukouksesta samaa sukupuolta olevien pariin kanssa ja puolesta. Vuonna 2016 piispainkokous totesi avioliittoa koskevassa selonteossaan, että pastoraalista ohjetta voidaan soveltaa myös sen jälkeen, kun laki rekisteröidystä parisuhteesta on kumottu ja avioliittolain muutos astunut voimaan. Vaikka samaa sukupuolta olevien kirkollinen vihkiminen ei ole mahdollista, pastoraalista ohjetta voidaan käyttää samaa sukupuolta olevien pariin hengellisessä tukemisessa vastaavalla tavalla kuin ennen avioliittolain muutosta.

Lisäksi Kirkon tutkimuskeskus on julkaissut monia julkaisuja, joissa kysymystä avioliitosta ja homoseksuaalisuudesta taustoitetaan. Tällaisia ovat esimerkiksi Homoseksuaalisuus Raamatussa ja kirkon opetuksessa (Kirkon tutkimuskeskuksen julkaisuja 101), Homoseksuaalisuus kristillisessä ihmiskuvassa ja lainsäädännössä (Kirkon tutkimuskeskuksen julkaisuja 105) sekä Perhe ja avioliitto muutoksessa (Kirkon tutkimuskeskuksen julkaisuja 127).

Kunnioittava keskustelu yhteisen tien etsimisessä

Kunnioittava keskustelu rakentuu keskusteluosapuolten keskinäiselle arvostukselle. Oleellista on kuuntelu ja pyrkimys ymmärtää lähtökohtia, joista ajattelu kumpuaa. Minkäänlainen toisen osapuolen motiivien epäily tai näkemysten leimaaminen vääriksi ei kunnioittavaan keskusteluun kuulu. Niinpä esimerkiksi samaa sukupuolta olevien parien kirkollisesta vihkimisestä käytävässä keskustelussa on hyväksyttävä, että voimassa olevan avioliitonäkemyksen taustalla ei ole halu syrjiä eikä samaa sukupuolta olevien avioliiton kannattaja pyri mitätöimään Raamattua ja kirkon traditiota.

Kirkossa tulevaisuutta rakennetaan ennen muuta uskon, opin ja elämän pohjalta. Myöskään kirkon jäsenten näkemyksiä ja kokemuksia ei voi sivuuttaa. Ne on suhteutettava kirkon pitkän ajan kuluessa muotoutuneeseen itseymmärrykseen, jota tulee voida tarkastella myös tieteellisen tutkimuksen valossa. Kirkon itseymmärryksestä seuraa, että avioliittokäsityksen laajentaminen on teologinen kysymys.

Tulokulmasta riippumatta joudutaan tunnustamaan, että kirkosta sekä sen opista ja elämästä on monenlaisia, myös ristiriitaisia näkemyksiä. Kirkolliskokouksen pyyntö piispainkokoukselle ei realistisesti katsoen voi päätyä siihen, että lopulta kirkossa vallitsisi täysi yksimielisyys samaa sukupuolta olevien parien kirkollisesta vihkimisestä. Kirkolliskokouksen tarkoittama asian ratkeaminen täytyy nähdä toisin. Mahdolliseksi voi katsoa sellaiset ratkaisut, joissa kirkon jäsenet pystyvät hyväksymään paitsi toistensa erilaiset käsitykset avioliitosta myös sen, että kirkolla on jäsenen omasta näkemyksestä poikkeava kanta. Tämän saavuttaminen edellyttää avoimuutta ja vuorovaikutusta, joiden varaan kunnioittava keskustelu juuri rakentuu.

Yhteiskunnallisissa keskusteluissa, joissa näkemykset poikkeavat paljon toisistaan, on toistuvasti kaivattu suvaitsevaisuutta. Tällöin huomio kiinnitetään yleensä erilaisten näkökantojen ja niiden edustajien sietämiseen. Suvaitsevaisuus on paikallaan myös siinä merkityksessä, että ihminen sietää sitä ahdistusta, jonka erimielisyys hänessä itsessään herättää. Suvaitsevaisuuteen kuuluu myös toisen ihmisen ajatusten ja kokemusten kuuntelu sekä hänen tarpeidensa ja toiveidensa ottaminen vakavasti – myös silloin, kun kaikkiin niistä ei voida vastata.

Ykseys voi toteutua vain vuorovaikutuksessa, joka on sitä tärkeämpää, mitä voimakkaammin ykseys haastetaan. Kunnioittava keskustelu pyrkii luomaan edellytykset sellaiselle yhdessä ja ykseydessä elämiselle, jossa erilaisuus ei ole uhkaava vaan siedettävä tai jopa rikastuttava yhteisön piirre. Keskeinen kysymys on, millä tavalla ykseys voisi toteutua niin, ettei nouse tarvetta sanoutua irti kirkosta, ja niin, että kirkon jäsenet tulevat toimeen erilaisuuden ja sen herättämien tunteiden kanssa.

Piispojen kannanotto *Kutsu yhteyteen* vuodelta 2014 liittyy läheisesti ajatukseen kunnioittavasta keskustelusta. Kannanoton hyödyntämistä osana avioliitosta käytävää pohdintaa on tarpeen korostaa. Kannanottoon sisältyvät teesit pyrkivät palvelemaan periaatteina, joiden pohjalta käytännön vuorovaikutus tukee yhteyden vahvistamista. Teeseissä todetaan mm.:

”Kirkon yhteys perustuu Jeesuksen tahtoon, toimeksiantoon ja myös yhteisömme tunnusmerkkeihin. Yhteys toteutuu, kun keskitymme Kristukseen. Kunnioittavassa ja ystävällisessä asenteessamme toisiamme kohtaan ilmaisemme kiitostamme Jumalan luomistyölle. Kirkossa on aina tarvittu erilaisuuden sallivaa yhteistä keskustelua ja ristiriitojen kestämistä. Niitä tarvitaan myös tänään.”

”Yhteyden uhkana eivät ole erimielisyydet vaan kyvyttömyytemme tulla toimeen niiden kanssa. Yhteys, joka ei kunnioita erilaisuutta, tukahduttaa. Erilaisuus, joka ei kunnioita yhteyttä, hajottaa. Yhteys tarjoaa turvallisen tilan erilaisuuden kohtaamiselle.”

Piispojen teesit eivät sinänsä tarjoa ratkaisua erimielisyyksiin, mutta ne hahmottelevat keskustelukulttuuria, joka tekee todennäköisemmäksi mahdollisimman monia tyydyttävän ratkaisun

löytämisen ja erimielisyyden kanssa toimeen tulemisen. Tämän asiakirjan lopussa kootaan yhteen keskeisiä käytännön näkökulmia kunnioittavan keskustelun käymiseksi.

Kunnioittavassa keskustelussa erilaiset näkemykset, vakaumukset ja ajattelutavat kohtaavat. Kyse ei kuitenkaan ole pelkästään mielipiteistä vaan ihmisistä, heidän tarpeistaan, toiveistaan, oikeuksistaan ja identiteetistään. Monet samaa sukupuolta olevat parit odottavat kirkolta hyväksyntää tärkeimmälle ihmissuhteelleen, ja sellaisen osoituksena he toivovat mahdollisuutta avioliiton kirkolliseen vihkimiseen tai siunaamiseen. Tässä toiveessaan he ja monet muut kirkomme jäsenet ja työntekijät eivät näe ristiriitaa sen kanssa, mitä he pitävät Jumalan tahtona. Toisaalta on paljon niitä, joille avioliitto kahden samaa sukupuolta olevan ihmisen välillä on vastoin sitä, minkä he ymmärtävät Jumalan tahdoksi, ja jotka tämän takia etäännyvät kirkosta, jossa tällainen vihkiminen olisi mahdollista. Puolin ja toisin herää kysymys sitoutumisesta yhteisöön, joka toimii vastoin sitä minkä itse kokee oikeaksi ja Jumalan tahdoksi.

Avioliittokäsityksestä vallitseva erimielisyys

Erimielisyyden juuret ovat syvällä avioliittoon liitetyissä periaatteissa, myös ihmiskuvassa ja raamattunäkemyksessä. Samaa sukupuolta olevien parien vihkimistä on keskusteluissa lähestytty pääsääntöisesti pohtimalla, mikä on avioliitto ja millaiset ovat sen teologiset perustelut. On myös kysyttävä, miksi kirkko vihki avioliittoon. Kirkolle avioliittoon vihkiminen on jumalanpalvelus, jonka kautta se toteuttaa Jumalan työtä maailmassa. Vaikka avioliittoa ei luterilaisessa teologiassa pidetäkään sakramenttina, se nähdään kuitenkin Jumalan asettamana instituutiona. Avioliitolla on hengellinen ulottuvuus, jota vihkitöimitus jumalanpalvelustoimituksena ilmentää. Tästä näkökulmasta nousee yhdeksi keskeiseksi kysymykseksi, miten toimituksen hengellinen luonne toteutuu.

Kirkolliskokous on pyytänyt piispainkokousta selvittämään vaihtoehtoja avioliittokäsityksestä vallitsevan erimielisyyden ratkaisemiseksi. Kysymystä ei voi sivuuttaa toteamuksella, että kirkon nykyinen avioliittokäsitys on jo itsessään ratkaisu. Päätöksenteon luonteeseen ylipäätään kuuluu etsiä ratkaisuja, jotka toisinaan täydentävät, muuttavat ja korvaavat aiemmin tehtyjä ratkaisuja. Toisaalta avioliittokäsityksestä vallitseva erimielisyys ei ratkea viittaamalla siihen, ettei kirkon lainsäädännössä ole mainintaa kirkolliseen avioliittoon vihittävien sukupuolesta. Kirkkokäsikirjassa tämä maininta kuitenkin on, ja sen normatiivinen asema selittyy sillä, että se ilmentää käsikirjan hyväksyneen kirkolliskokouksen käsitystä.

Kirkon voimassa olevan avioliittokäsityksen perusteiden avaaminen oli tavoitteena vuonna 2016 valmistuneessa selonteossa, jota kirkolliskokous oli pyytänyt piispainkokoukselta. Selontekoon sisältyvä ohjeistus papistolle toteaa, ettei samaa sukupuolta olevien parien kirkollinen vihkiminen tai siunaaminen ole mahdollista. Kirkolliskokous oli pyytänyt myös kirkkohallitukselta asiaan liittyvää oikeudellista selvitystä. Sen mukaan kirkkolain ja -järjestyksen avioliittoa koskevissa kohdissa sekä avioliittoon vihkimisen ja siunaamisen kaavoissa taustalla on itsestään selvästi näkemys avioliitosta naisen ja miehen välisenä, vaikka vihittävien sukupuolia ei mainitakaan.

Useissa hiippakunnissa on tuomiokapitulien tietoon tullut tapauksia, joissa pappi on vihkinyt samaa sukupuolta olevia pareja. Tuomiokapitulien suhtautumisessa kuvastuu ennen muuta kunkin tapauksen erillisyys. Joissakin piispa on käynyt papin kanssa keskustelun, joissakin toisissa on asiaa käsitelty tuomiokapitulien istunnossa. Muutamassa tapauksessa papille on annettu huomautus tai varoitus, jonka seurauksena on tehty valitus hallinto-oikeuteen. Yhdessä tapauksessa asia on edennyt Korkeimpaan hallinto-oikeuteen.

Oikeudellisessa prosessissa on keskeinen kysymys, onko kirkollisella viranomaisella laillinen oikeus antaa varoitus papille, joka samaa sukupuolta olevan parin vihkiessään on toiminut vastoin kirkon vallitsevaa avioliittokäsitystä ja piispojen ohjeistusta. Osapuolilla on asiasta erilainen näkemys. Korkeimman hallinto-

oikeuden ratkaisu on ennakkopäätös, joka vaikuttaa käytäntöihin. Asian ajautuminen tuomioistuimen käsittelyyn ei ole kirkon etu. Toisaalta on nähty, että se on ollut seuraus tilanteesta, jossa kirkko avioliittoasiassa tällä hetkellä on.

Hiippakuntien eriytymistä vihkimisen käytännöissä ei voi pitää toivottavana kehityksenä. Kirkolliskokouksen tehtävänä on päättää kirkon opista, ja tuomiokapitulien ja piispojen vastuulla on ohjata ja valvoa pappeja ja seurakuntia näiden päätösten noudattamisessa.

Vaihtoehtojen hahmottelua

Avioliittoa, perhettä ja seksuaalisuutta koskevan keskustelun ytimeen kuuluu kysymys, mikä avioliitto on. Vastaus tähän kysymykseen vaikuttaa ihmisten henkilökohtaisiin ratkaisuihin, lainsäädäntöön ja vihkimiskäytäntöihin. Lainsäädäntö ei kuitenkaan määrittele avioliittoa. Oikeudellisesti tarkasteltuna avioliittolaissa säädetään vain avioliiton solmimisen ja purkamisen ehdoista. Ilmeistä on, että suomalaisessa yhteiskunnassa vaikuttaa useita erilaisia käsityksiä avioliitosta. Niitä on käsitelty muun muassa piispainkokouksen antamassa selonteossa vuodelta 2016. Seuraavassa nämä näkökulmat sivuutetaan ja keskitytään erityisesti kirkon avioliittokäsitykseen ja vihkimiskäytäntöön.

Kirkkojen on otettava huomioon sekä avioliittokäsitys että vihkimiskäytäntö. *Avioliittokäsityksellä* tarkoitetaan tässä teologisesti perusteltua vakaumusta tai opetusta siitä, mikä avioliitto on (oppi). *Vihkimiskäytännöllä* tarkoitetaan edelliseen kytkeytyvää kysymystä siitä, miten vihkiminen toimitetaan ja keitä kirkko vihkii tai siunaa avioliittoon (käytäntö). Kun kirkoissa pohditaan avioliittolain seurauksia, hahmotettavissa on ainakin kuusi eri ”mallia”. Tässä ”malli” tarkoittaa lähinnä käytännöllistä kysymystä siitä, millaisia toimituksia toimitetaan suhteessa samaa sukupuolta oleviin parisuhteisiin. Seuraavassa kuvataan näitä malleja lyhyesti. Kuvauksessa ei tehdä eroa avioliittoon vihkimisen ja siunaamisen välillä, sillä teologisesti kyse on pitkälti samasta asiasta – vihkimisen ja siunaamisen välinen ero liittyy lähinnä niiden erilaisiin oikeusvaikutuksiin.

- 1) Kirkko pitää avioliittoa miehen ja naisen välisenä ja vihkii tämän mukaisesti. Samaa sukupuolta olevien parisuhteisiin liittyviä toimituksia (vihkiminen, siunaus, rukous) ei tunnusteta eikä toteuteta.

Roomalais-katolisen kirkon ja ortodoksisten kirkkojen käytäntö noudattaa tätä mallia. Lisäksi mallia edustavat monet evankelikaaliset kirkot sekä luterilaisista kirkoista erityisesti itäisen Euroopan, Afrikan ja Aasian kirkot.
- 2) Kirkko pitää avioliittoa miehen ja naisen välisenä ja vihkii tämän mukaisesti. Samalla sillä on rinnakkainen toimitus, jolla halutaan vastata samaa sukupuolta olevien hengellisiin tarpeisiin.

Tämä vastaa Suomen evankelis-luterilaisen kirkon nykyistä käytäntöä. Samaa sukupuolta olevan parin kanssa ja puolesta voidaan rukoilla. Piispainkokous on antanut asiasta pastoraalisen ohjeen (2011, täsmennys 2016), mutta kirkolliskokous ei ole laatinut tälle erityistä kaavaa. Vihkitoimitus on puolestaan jumalanpalvelus ja sellaisena osa kirkon hengellisen elämän kokonaisuutta. Siksi siihen liittyy uskon ja opin käsityksiä sekä eettisiä ihanteita ja opetuksia. Kirkkokäsikirjaan sisältyy kirkkojärjestyksen määritelmä avioliittoon vihkimisen tai avioliiton kirkollisen siunaamisen ehdoista. Vaikka niissä ei sanallisesti mainitakaan vihittävien sukupuolta, ne perustuvat käsitykseen avioliitosta naisen ja miehen välisenä. Itse kaavoissa asia todetaan selvästi.
- 3) Kirkko pitää avioliittoa miehen ja naisen välisenä ja vihkii tämän mukaisesti, mutta antaa mahdollisuuden kirkolliseen vihkimiseen myös samaa sukupuolta oleville pareille sallimalla papeille näiden parien vihkimisen avioliittoon.

Säilyttäessään kirkon nykyisen käsityksen avioliitosta malli antaa papeille omatunnonvapauden vihkiä tai siunata myös samaa sukupuolta olevia pareja soveltamalla kirkkokäsikirjan kaavaa. Aiemmat kirkon päätökset avioliittokäsityksestä pysyvät voimassa. Papistolle ei synny uusia virkavelvollisuuksia. Sen sijaan luodaan menettely, jossa samaa sukupuolta olevien kirkollinen vihkiminen tehdään mahdolliseksi antamalla papille mahdollisuus vihkiä.

Malli korostaa yksittäisen papin vastuuta ja toteuttaa samaa sukupuolta olevien parien vihkimisen kirkon avioliittokäsitystä muuttamatta. Samalla avioliittokäsityksen ja vihkimiskäytännön välille näyttää syntyvän jännite. Siksi voidaan kysyä, eikö tämä merkitsisi asiallisesti kirkon avioliittokäsityksen muuttamista tai ainakin sen väljentämistä. Tähän voidaan vastata esimerkiksi vetoamalla siihen, että pastoraalisista, sielunhoidollisista tai kirkon ykseyteen liittyvistä syistä kirkko on aiemminkin antanut tilaa tapauskohtaiselle harkinnalle ja erilaisille poikkeusmenettelyille.

- 4) Kirkolla on kaksi rinnakkaista avioliittokäsitystä, perinteinen ja sukupuolineutraali, joita molempia pidetään virallisina ja rinnasteisina. Kirkko toteuttaa vihkimisiä molemmille, eri- ja samasukupuolisille. Perinteisen kannan papeille on säädetty omantunnon suoja. Tämä vastaa pitkälti Norjan kirkon nykyistä mallia.

Edellisen mallin tavoin tämä malli toteuttaa samaa sukupuolta olevat vihkimiset, mutta lähestyy kysymystä yksittäisen papin oikeuksien sijasta korostetummin samaa sukupuolta olevien parien näkökulmasta. Malli merkitsisi voimassa olevan avioliittokäsityksen muuttamista siinä mielessä, että nykyisen rinnalle hyväksyttäisiin toinen avioliittokäsitys. Kirkkoon luotaisiin kaksi virallista käsitystä, jotka eroavat toisistaan ja joiden voidaan katsoa olevan ainakin joiltakin osin ristiriidassa. Tällaisen vaihtoehdon toimivuus riippuu siitä, miten uskottavasti kahden avioliiton malli voitaisiin perustella.

Monet kirkon käsitykset avioliiton tarkoituksesta ja siihen liittyvistä ihanteista (uskollisuus, elinikäisyys jne.) eivät tässä mallissa muuttuisi, mutta se antaisi yhtäläisesti tilaa sekä niille, jotka pitävät avioliittoa vain miehen ja naisen välisenä liittona, että niille, joiden mielestä myös samaa sukupuolta oleville pareille tulee antaa mahdollisuus kirkolliseen vihkimiseen ja avioliiton siunaamiseen.

- 5) Kirkko on muuttanut käsitystään avioliitosta sukupuolineutraaliksi ja vihkiä tämän mukaisesti. Kaavoja voi olla joko yksi tai kaksi. Perinteisellä kannalla olevat voivat poiketa kirkon avioliittokäsityksestä ja vihkiä vain erisukupuolisia. Tätä voi luonnehtia nykyiseksi Ruotsin malliksi.

Mallin luomista ja avioliiton teologiaa koskevat perustelut ovat pääosin samat kuin mallissa 4. Siinä mielessä se on kuitenkin sitä selkeämpi, ettei se pyri erottelemaan ja perustelevaan kahta rinnakkaista avioliittokäsitystä, vaan pitäytyy yhden avioliittokäsityksen malliin - sellaiseen, joka ei määriy kumppanien sukupuolesta käsin. Omantunnonvapauden turvaaminen niille papeille, jotka eivät katso voivansa vihkiä samaa sukupuolta olevia pareja, on tärkeää sekä yksittäisen papin viranhoidon että kirkon ykseyden näkökulmasta.

- 6) Kirkko on muuttanut käsityksensä avioliitosta sukupuolineutraaliksi ja vihkiä tämän mukaisesti. Kaikkien pappien edellytetään sekä toimivan että opettavan tämän mukaisesti. Perinteisellä kannalla oleville ei säädetä oikeutta poiketa kirkon avioliittokäsityksestä eikä heitä vihitä pappisvirkaan. Islannin kirkossa on omaksuttu tämä linja. Samanlainen ehdotus oli esillä Ruotsin kirkolliskokouksessa.

Tämä malli olisi selkeä samaan tapaan kuin malli 1 siinä mielessä, että avioliittokäsitys ja vihkimiskäytäntö muodostavat yhden johdonmukaisen kokonaisuuden, johon sitoutumista kaikilta

vaaditaan. Toisaalta se ei ottaisi huomioon sitä pastoraalista vastuuta, joka kirkolla on papeistaan. Se antaisi avioliittokäsitykselle hyvin vahvan dogmaattisen painoarvon ja tekisi siitä ns. tunnustuskysymyksen.

Edellä on hahmoteltu asiaa koskevia perusmalleja. Niiden lisäksi voidaan ajatella myös tilanne, jossa kirkot eivät tee minkäänlaista omaa päätöstä samaa sukupuolta olevien avioliittoon vihkimisestä, vaan seuraa valtiovallan ja mahdollisesti oikeusistuinten ratkaisuja. Yhteiskunnallisen lakimuutoksen tai ylimmän oikeusasteen ennakkopäätöksen jälkeen syntyy tilanne, jossa samaa sukupuolta olevien pariin kirkolliset vihkimiset tulevat käytännössä mahdollisiksi. Näin tapahtui Tanskan kirkossa, jossa ei ole kirkolliskokousta, vaan valtiolta käyttää ylintä päätösvaltaa kirkollisissa asioissa. Parlamentin muutettua avioliittolakia sitä ryhdyttiin soveltamaan myös kirkossa, jonka piispat laativat kaavan samaa sukupuolta olevien pariin vihkimiseksi.

Suomessa saattaisi syntyä jossain määrin vastaava tilanne, jos Korkein hallinto-oikeus ennakkopäätöksenomaisesti toteaisi, että oikeustilan epäselvyyden tai muun syyn vuoksi samaa sukupuolta olevien pariin vihkimisiä toimittaneille papeille ei voi koitua virkamiesoikeudellisia seuraamuksia. Tällöin kirkon avioliittokäsitys olisi edelleen entinen, mutta siitä poikkeavaan pappiin ei käytännössä voitaisi kohdistaa seuraamuksia. Samalla herää kysymys, millaisia kauaskantoisempia seurauksia ratkaisulla olisi uskonnonvapaudelle ja kirkon autonomialle.

Mallien arviointia

Ensimmäisessä ja kuudennessa mallissa avioliittokäsitys ja vihkimiskäytäntö ovat yhdenmukaisia ja suoralinjaisia. Muissa malleissa, erityisesti malleissa 3 – 5, avioliittokäsityksen ja vihkimiskäytännön suhde on monimutkaisempi ja niiden välillä voi tulkita olevan myös jännitteen tai ristiriidan, joko epäsuoran tai avoimen. Tämä voi haastaa kirkon muuta työtä. Mitä ja miten esimerkiksi rippikoulussa opetetaan avioliitosta? Millaisia erilaisia painotuksia kirkon työntekijöillä voi opetuksessaan tai julkisessa toiminnassaan olla?

Kaikkien mallien taustalla on erityyppisiä perusteluja. Avioliittokäsityksestä käytetyt argumentit voidaan jakaa esimerkiksi totuusargumentteihin ja hyödyllisyysargumentteihin. Ensimmäisessä ajatellaan, että kyse on vakaumusasiasta: asiaa on lähestyttävä totuus-kysymyksenä ja toimittava totuutta seuraten, eikä kiinnitettävä niinkään huomiota sen ”hintaan” ja seurauksiin. Totuuden sanotaan perustuvan esimerkiksi Jumalan tahtoon tai keskeisiin ihmisoikeusperiaatteisiin.

Toinen vaihtoehto on lähestyä ajatusta enemmänkin käytännöllisyyden, siis lähinnä käytännön toimivuuden tai ”hyödyn” näkökulmasta: halutaan erityisesti etsiä niitä ratkaisuja, joista on mahdollisimman vähän harmia ja/tai mahdollisimman paljon hyötyä. Hyöty voidaan ymmärtää esimerkiksi sellaiseksi, jonka arvellaan tukevan ihmisten hyvää elämää tai kirkon toimintaa ja ykseyttä, haitta taas sellaiseksi, jonka arvellaan hankaloittavan näitä.

Oma kysymyksensä on, miten kirkossa voidaan päättää avioliittokäsitystä tai vihkimiskäytäntöjä koskevista muutoksista, jos sellaisia halutaan. Kirkkolakia, kirkkojärjestystä, kirkkokäsikirjaa ja kristinoppia koskevat muutokset vaativat $\frac{3}{4}$ määräenemmistön. Sitä vaaditaan myös kysymyksissä, jotka edellyttävät kirkon uskoa ja oppia koskevia tai niihin pohjautuvia periaatteellisia kannanottoja (KL 20: 7 § ja 10 §). Tällaisina on pidetty muun muassa kirkon avioliittokäsitystä (Perustevaliokunnan mietintö 4/2010; Piispainkokouksen selvitys parisuhdelain seurauksista kirkossa 2010). Kirkon itse tekemät muutokset avioliittokäsitykseen ja vihkimiskäytäntöön edellyttävät siten kirkolliskokouksen määräenemmistöpäätöstä.

Määräenemmistösäädökset on asetettu kirkon ykseyden suojelemiseksi. Toisten mielestä ne hidastavat kehitystä, toisten mielestä turvaavat jatkuvuutta. Joka tapauksessa määräenemmistösäädökset vaativat kaikissa asioissa kunnioittavaa keskustelua, toisella kannalla olevien kuuntelemista, keskinäistä luottamusta ja yhteisen näkemyksen etsimistä. Riippumatta siitä, mitä vahvasta tai vaihtoehtoisesti

väljemmästä määräenemmistöstä ajatellaan, sen saavuttamisen jälkeenkin erimielisyydet ja erilaiset konfliktit avioliittokäsityksessä mitä todennäköisimmin jatkuvat. Tämä on käynyt ilmi esimerkiksi vuoden 1986 virkaratkaisua koskevassa keskustelussa.

Omantunnonsuoja

Aika ajoin sekä yhteiskunnassa että kirkossa on käyty keskustelua viranhaltijan, esimerkiksi lääkärin, sairaanhoitajan tai papin, omantunnonsuojasta joissakin kiistanalaisissa tilanteissa. Kirkossa aihetta on aiemmin sivuttu muun muassa vuoden 1986 virkaratkaisua koskevassa keskustelussa. Kysymystä käsitellään myös professori Eila Helanderin *Selvityksessä Suomen evankelis-luterilaisen kirkon vihkiöikeuden luopumisesta ja avioliittoon vihkimisen merkityksestä kirkon identiteetille (2017)*. Jos kirkossa toteutettaisiin mahdollisuus vihkiä kirkollisesti myös samaa sukupuolta olevia pariskuntia, onko omantunnonsuoja annettava papille, joka on valmis vihkimään, vai papille, joka katsoo sen oman vakaumuksensa vastaiseksi?

Jos valitaan edellä kuvattu vaihtoehto 3), jossa kirkolla on yksi avioliitonäkemys, mutta jossa se sallii samaa sukupuolta olevien kirkollisen vihkimisen, omantunnonsuoja kuuluu luontevasti vihkimiseen suostuville papeille. Mallissa 4), jossa kirkolla on kaksi rinnakkaista avioliittokäsitystä, omantunnonsuoja taas olisi papeilla, jotka katsovat, etteivät voi vihkiä samaa sukupuolta olevia pareja. Sama koskisi myös mallia 5), jossa kirkolla on vain yksi, sukupuolineutraali avioliittokäsitys. Niin ikään tapauksessa, jossa kirkko ilman omia päätöksiä seuraa valtiovallan lainsäädäntöä, omantunnonsuoja olisi niillä, jotka eivät halua vihkiä samasukupuolisia pareja. Kaikissa tapauksissa olisi tärkeää, että omantunnonsuojasta tehtäisiin erillinen päätös, mieluiten säädöstasoinen.

Askellusta eteenpäin

Kirkon päätöksistä ja linjauksista riippumatta keskustelu samaa sukupuolta olevien avioliiton kirkollisesta vihkimisestä ja siunaamisesta jatkuu myös tulevaisuudessa. Keskinäisen kunnioituksen ja kuuntelemisen merkitystä on korostettava jatkossakin. Epäilemättä keskustelun sävyyn vaikuttaa paljon se, millä tavalla asia on esillä kirkon päättävissä elimissä.

Yksimielisyyttä on vaikea löytää ennen kaikkea siinä, millaisin teologisista näkökohdista kahden avioliittokäsityksen rinnakkaisuus tai yhden avioliittokäsityksen mallissa omantunnonsuojan myöntäminen samaa sukupuolta olevien pariin vihkimiseen ja siunaamiseen halukkaille tai siitä kieltäytyville papeille olisi mahdollista. Ilmeistä silti on, että samaa sukupuolta olevien pariin kirkollinen vihkiminen ja siunaaminen voivat olla lopputulos olematta kuitenkaan sellainen päämäärä, johon kaikki voisivat teologisesti perustellen sitoutua.

Vaihtoehtoja avioliittokäsityksestä vallitsevan erimielisyyden ratkaisemiseksi on ollut vaikea löytää. Vaikka periaatteellisessa ja hengellisessä mielessä ykseyteen sitouduttaisiinkin, suuri haaste on käytäntöjen erilaisuus. Toivottavaa on, että omista ajatuksista poikkeavan näkemyksen ei ajatella muodostavan kynnyskysymystä kirkkoon kuulumiselle ja halulle toimia yhteisen kirkon hyväksi.

Jos siis halutaan turvata ykseys, vaihtoehtoja avioliitonäkemyksestä vallitsevan erimielisyyden ratkaisemiseksi on vain yksi: erimielisyyden hyväksyminen. Kirkko pysyy Kristuksen kirkkona ja elää täysin hänen armonsa varassa riippumatta sen avioliitonäkemyksestä ja -käytännöistä. Olennaista on löytää sellainen ratkaisu, jossa erimielisyys avioliittokäsityksestä ei ole ykseyden este ja jossa sen kanssa on helpointa elää.

Piispainkokouksen yhteenveto

Käsitellessään edustaja-aloitteeseen perustuvaa perustevaliokunnan mietintöä 1/2018 kirkolliskokous hyväksyi kaksi päätöspontta. Ensiksi se päätti jättää avioliittokäsityksen muuttamista koskevan aloitteen raukeamaan. Sen johdosta tämä piispainkokouksen vastaus kirkolliskokoukselle ei sisällä kirkkolain 20 luvun 7 §:ään liittyviä esityksiä kirkkokäsikirjan tai kirkkolainsäädännön muuttamiseksi.

Samassa yhteydessä kirkolliskokous hyväksyi toisen pönten, jossa pyydettiin piispainkokousta edistämään kunnioittavaa keskustelua ja edelleen selvittämään vaihtoehtoja avioliittokäsityksestä vallitsevan erimielisyyden ratkaisemiseksi. Jälkimmäinen pönsi sisältää kaksi asiakokonaisuutta, kunnioittavan keskustelun edistämisen sekä ratkaisujen selvittämisen avioliittokäsitystä koskeviin erimielisyyksiin.

Kunnioittavan keskustelun osalta piispainkokous toteaa yhdessä seuraavaa.

Kunnioittavan keskustelun tuntomerkkejä ovat muun muassa seuraavat:

1. Kunnioitus: keskustelijat pyrkivät arvostamaan toista osapuolta ja myös osoittavat sen toisille, vaikka olisivatkin eri mieltä.
2. Pyrkimys kuunnella ja ymmärtää: keskustelijat pyrkivät vilpittömästi ymmärtämään toistensa lähtökohtia, johtopäätöksiä ja perusteluja silloinkin, kun päätyvät erilaisiin näkemyksiin. Jokainen voi puhua vain omasta puolestaan.
3. Asiaan keskittyminen: keskustelijat keskittyvät itse asiaan ja haastavat toistensa perusteluja, ja pidättyvät viemästä keskustelua esimerkiksi henkilökohtaisiin ominaisuuksiin, jotka ovat aiheen kannalta epäolennaisia. Yhdistävien asioiden huomaaminen on avuksi.
4. Omien näkemysten rehellinen ja avoin ilmaiseminen: omien ajatusten esille tuominen on tärkeää, tuntuivatpa ne keskeneräisiltä tai valmiilta. Perusteluihin kannattaa kiinnittää huomiota.
5. Sananvapaus ja vastuu: keskustelijat kunnioittavat toistensa ilmaisunvapautta, puolustavat sitä ja pidättyvät sen kanssa ristiriidassa olevista vaikutuskeinoista.
6. Avoimuus muutokselle: keskustelijat ovat avoimia kuuntelemaan toista osapuolta, oppimaan häneltä ja tarvittaessa tarkistamaan omia näkemyksiä.

Kunnioittavan keskustelun vastakohta on epäasiallinen keskustelu. Sen tuntomerkkejä ovat muun muassa:

1. Tarkoituksellinen väärinymmärtäminen: osapuolet kärjistyvät, liioittelevat ja vääristävät toistensa näkökantoja tavalla, joka ei vastaa todellisuutta ja jota keskustelukumppani ei enää tunnista omakseen.
2. Mustamaalaaminen: osapuolet leimaavat keskustelukumppanin muiden silmissä älyllisesti tai moraalisesti arveluttavaksi henkilöksi, jonka mielipiteitä ei tarvitse ottaa vakavasti.
3. Harhauttaminen sivu-uralle: osapuolet vievät keskustelun kysymyksiin, joilla ei enää ole suoraa yhteyttä puheena olevaan asiaan.
4. Tietoinen loukkaaminen: osapuolet pyrkivät tarkoituksellisesti haavoittamaan toista osapuolta esimerkiksi vähättelevillä tai epäasiallisilla ilmaisuilla.
5. Tietoinen loukkaantuminen: osapuolet pyrkivät vastaamaan asialliseen kritiikkiin loukkaantumalla tai asettumaan uhrin asemaan silloinkin, kun siihen ei ole perusteltua syytä.

Edellinen kuvaus kunnioittavan keskustelun tuntomerkeistä ei ole tyhjentävä, vaan suuntaa antava. Periaatteita voidaan soveltaa avioliitosta käytävän keskustelun lisäksi myös muihin jännitteitä aiheuttaviin kysymyksiin. Kunnioittavan keskustelun periaatteet eivät sulje pois kriittistä ja avointa keskustelua, vaan päinvastoin tukevat ja edistävät sitä tekemällä näkyväksi järkevä dialogin pelisääntöjä.

Piispainkokous katsoo, että kirkolliskokouksen, piispainkokouksen ja kirkkohallituksen tulee sitoutua ja edistää tällaista keskustelua. Lisäksi piispainkokous toivoo, että kunnioittavan keskustelun periaatteita pidetään esillä kirkon työntekijöiden ja luottamushenkilöiden koulutuksissa ja että niihin sitoutumista edistetään seurakunnan toiminnan kaikilla tasoilla.

Avioliittokäsityksestä vallitsevien erimielisyyksien ratkaisemisen osalta piispainkokous toteaa seuraavaa.

Piispainkokous on yhtä mieltä siitä, että avioliitto on Jumalan asettama. Kirkollisessa vihkimisessä ei siunata vain rakkautta, vaan myös se liitto, jonka osapuolet solmivat. Avioliitossa osapuolet ovat tasaveroisia ja heitä koskevat yhtäläiset oikeudet ja velvollisuudet. Molempien tehtävänä on kunnioittaa, pitää huolta ja olla uskollinen toiselle. Tällainen sitoutumiseen ja kunnioitukseen perustuva avioliitto luo turvallisimman kasvuympäristön puolisoitten kasvuun ja lasten kehitykselle. Jokainen ihminen on luotu Jumalan kuvaksi. Siksi jokaisella on luovuttamaton ihmisarvo. Täysi ihmisyyys perustuu Jumalan luomistyöhön, eikä riipu esimerkiksi yhteiskunnallisesta asemasta, saavutuksista tai ominaisuuksista, ei myöskään seksuaalisesta suuntautumisesta tai perhemuodosta. Kirkon perinteinen ja voimassa oleva käsitys avioliitosta ei ole suunnattu ketään vastaan.

Piispainkokouksessa vallitsee yksimielisyys myös siitä, että kysymys samaa sukupuolta olevien parisuhteista ja avioliitosta on aidosti moniulotteinen asia teologisesti ja inhimillisesti. Asiassa voidaan perustellusti päätyä erilaisiin johtopäätöksiin, kuten perustevaliokunnan mietinnössä 1/2018 on kuvattu. Avioliittokäsityksestä vallitsevia erimielisyyksiä kirkossa ei siten voida kokonaan ratkaista kaikkia tyydyttävällä tavalla. Tämä ei poista velvollisuutta käydä kunnioittavaa keskustelua ja pyrkiä sovittamaan yhteen eri näkemyksiä ja toivomuksia.

Parhaimmasta ratkaisusta on piispainkokouksessa erilaisia näkemyksiä, ja niiden sovittaminen yhteen on erittäin vaikeaa. Osalle piispoja malli 2 on ainoa mahdollinen vaihtoehto, toiset taas katsovat, että kirkkomme voisi siirtyä kohti samaa sukupuolta olevien pariin vihkimistä mahdollistavaa käytäntöä mallien 4 tai 5 pohjalta. Osa pitäisi myös tarkoituksenmukaisena odottaa Korkeimman hallinto-oikeuden päätöstä, koska se selkeyttäisi oikeudellista tilaa. Tilanteessa, jossa piispainkokouksen jäsenet päätyisivät syystä tai toisesta joustamaan parhaana pitämästään mallista, pitää enemmistö heistä toiseksi parhaana mallia 3.

Yhtä mieltä ollaan siitä, että pyrkimys alistaa, eristää, erottaa tai nujertaa vastakkaisella kannalla oleva kirkon työntekijä, jäsen tai hengellinen liike ei ole oikea ratkaisu. Ketään ei tule pakottaa muuttamaan avioliittokäsitystään eikä toimimaan vastoin vakaumustaan.

Helsingissä 6. elokuuta 2020

Tapio Luoma
Arkkipiispa

Anna-Kaisa Inkala
Piispainkokouksen teologinen sihteeri